

Tradiții ale vieții constituționale și parlamentare românești (Reflecții pe marginea Constituției din 1923)

1. Momente semnificative ale continuității constituționale românești până la Marea Unire din 1918

Reprezentind corolarul luptei națiunii române pentru democrație, libertate și dreptate socială, evenimentele memorabile din decembrie 1989 au scos la iveală dimensiunile tragediei poporului nostru, distanțarea lui economică, politică, culturală, informațională, morală față de civilizația contemporană. Dar, în ciuda îndirjitei politici de izolare, am fost și am rămas un popor european, cu o viață integrată istoric Europei, în care nu lipsesc tradițiile democratice și constituțional-parlamentare. Este adevărat că permanenta dominație străină, manifestată în aria românească de-a lungul vremii, a complicat extrem de mult evoluția firească, destinul nostru istoric. Cînd Europa traversa seria revoluțiilor liberale burgheze, românii erau obligați la o dificilă luptă pentru menținerea și perpetuarea ființei lor naționale, imbinînd lupta pentru libertate împotriva asupririi străine cu lupta pentru instituirea și promovarea unor forme democratice de conducere socială și politică, înfăptuind mereu, după cum afirmă Nicolae Iorga, mai multe „revoluții paralele”.

Începînd cu mișcările revoluționare conduse de Horea și Tudor, continuate apoi de revoluțiile de la 1848, societatea românească traversa un proces complex de modernizare și democratizare treptată, marcat de numeroase acțiuni practice menite să confere fundamentul unei organizații politice în consens cu spiritul veacului. Dacă lupta pentru unitate și independență națională s-a corelat organic cu efortul asiduu de modernizare a societății românești, prin integrarea economică, politică, culturală în contextul european al națiunilor, democratizarea trebuia să-și găsească împlinirea pornind, în primul rînd, de la elaborarea unor noi forme politico-juridice de organizare și conducere socială și statală. În interiorul acestui amplu proces, intelectualii transilvăneni, apropiați de masa țărănească și animați de grija nobile de ridicare și propășire a poporului, sînt promotorii și propovăduitorii formelor democratice de conducere, în condițiile luptei împotriva dominației străine și a desnaționalizării. *Supplex Libellus Valachorum* de la 1791, afirmat puternic în Transilvania în plin procesul desfășurării Revoluției franceze, revendică cu tărie vechile drepturi politice de care fusese despuiată națiunea română în totalitatea ei, receptînd și promovînd, totodată, ideile egalitare ale democrației europene. Iar dacă spiritul Școlii ardelenne și al *Supplexului* pătrunde rapid și adînc în Principate, acest fapt s-a datorat atît puternicei unități politice și culturale a poporului nostru, cît și permanentei deschideri

spre Europa națiunilor a întregului spațiu românesc. De altfel, pentru Europa, veacul al XIX-lea reprezintă epoca afirmării națiunilor și a statutului național constituțional, în acest context, *constituționalitatea* românească apărând ca o formă de manifestare a luptei pentru libertate și independență socială și politică. Încercând să găsească și să aplice forme juridice corespunzătoare vieții de stat în pas cu evoluția acestora la nivelul țărilor avansate, românii deveneau — după expresia lui Mihail Kogălniceanu — o națiune respectată, iar în constelația statelor lumii „o nație care își are conștiința drepturilor sale . . . și curajul de a le apăra”¹. De altfel, prezența în viața societății românești a numeroși oameni politici, cu o solidă cultură filosofică și juridică, a conferit proiectelor de organizare democratică a statului o surprinzătoare modernitate în raport cu spiritul veacului, al ideilor revoluției franceze, ele fiind însă expresia juridică a propriei noastre vieți sociale și culturale din acea epocă.

Dintre numeroasele proiecte privind organizarea democratică a statului și societății un loc deosebit îl ocupă Constituția „cărvunurilor”, elaborată de boierimea mică și mijlocie din Moldova, în frunte cu Ionică Tăutul, pe care A.D. Xenopol — autorul descoperirii textului original al constituției — o califică ca fiind „cea dintii manifestare politică a cugetării liberale” și „cea dintii intrupare a unei gândiri constituționale în țările române”². Ionică Tăutul era, după expresia inspirată a lui Alecu Russo, „România reinviată, mișcată de toate patimile patriotice și jucând același rol prin condei și stăruinți în politică, care îl juca Vladimirescu cu pușca plăieșească”³. Constituția „cărvunurilor”, marcată de spiritul revoluției franceze, reprezintă o mărturie importantă a nivelului de gândire politică și a concepției de organizare modernă a vieții noastre de stat: „Democrația cărvunurilor n-a ieșit dintr-o doctrină savantă, nici prin imitație de la străini. Influența revoluției franceze de care se resimte nu-i schimbă caracterul ei original. Forma socială realizată de cărvunari apare incontestabil ca cea mai potrivită haină pentru societatea de atunci”⁴.

Regulamentele organice de la 1831—1832, care au preluat și integrat unele proiecte anterioare de organizare statală românească, cuprindeau norme și principii ce limitau puterea domnului, statuind, deși într-o formulare incompletă în organizarea statului *principiul separației puterilor*: puterea executivă era încredințată domnului, cea legislativă era exercitată de domn și Adunarea obștească, iar cea judecătorească devenea independentă față de primele două⁵. Deși inițiate de puterea protectoare — Rusia — Regulamentele organice reprezintă în esență o operă juridică românească, „întemeiată pe obiceiurile vechi ale pământului, dar îndreptate, ținându-se seama de cerințele timpului”⁶.

¹ *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, publicate de Dimitrie Sturdza și J.J. Skuplewski, vol. VIII, 1858—1859, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1900, p. 10005.

² A.D. Xenopol, *Primul proiect de Constituțiune al Moldovei din 1822. Originile partidului conservator și a celui liberal*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1898, p. 2, 26.

³ D.V. Barnovschii, *Originile democrației române. „Cărvunarii”. Constituția Moldovei de la 1822*, Iași, Edit. Viața Românească, 1922, p. 111.

⁴ *Ibidem*, p. 308.

⁵ Paul Negulescu, *Studiu juridico-politic asupra Regulamentelor Organice*, București, I.A. (Extras din „Revista de drept public”, nr. 3—4, 1943, p. 28).

⁶ *Ibidem*, p. 23.

Revoluția de la 1848 a consacrat în epocă ideea că românii, la fel ca și alte națiuni europene, și-au elaborat propria constituție, proclamată la Islaz, prin aceasta ei intrând definitiv în rindul națiunilor civilizate. Reprezentând prima declarație a drepturilor omului pentru români, proclamația și proiectul de constituție elaborat pe baza ei, alături de *Dorințele partidei naționale din Moldova* — considerată în epocă ca „evanghelia politică a tuturor românilor” — au fost elaborate în spiritul celorlalte constituții europene ale vremii, în special ale Constituției belgiene de la 1831⁷.

Reprezentând ilustrarea efortului românilor de a conferi țării o organizare modernă, democratică, în consens cu tradițiile noastre istorice și naționale, proiectul de Constituție de la 1859 poate fi considerat, pe bună dreptate, *Constituția Unirii*, intrucit cea dintâi datorie a puterilor statului era de a „conduce la desăvârșirea, întărirea și apărarea unirii principatelor într-un singur stat”. Prin realele sale calități democratice, de recunoaștere a drepturilor cetățenești, ca și prin organizarea modernă dată statului, proiectul de constituție de la 1859 marca începutul compromisului dintre marea boierime — al cărei rol începea să se diminueze în viața societății — și burghezia română, care își afirma tot mai mult puterea economică și politică, compromis ce va fi definitivat și încheiat practic prin Constituția de la 1866. Însă pînă la adoptarea acestei constituții, un moment important în evoluția democrat-constituțională a românilor l-a reprezentat *Statutul* lui Al. Ioan Cuza de la 1864⁸, prin care parlamentul țării va căpăta o formă *bicamerală*, alături de Camera deputaților fiind înființat Corpul ponderator sau Senatul investit și el cu puteri legislative. Statutul exprima manifestarea liberei voințe a poporului român de a-și da o organizare internă conformă cu realitățile politice ale vremii, fără nici un amestec din afară, ceea ce echivala cu recunoașterea *dreptului de suveranitate internă* în elaborarea legilor țării.

Adoptată în mod democratic, de către o adunare convocată special în acest scop (denumită Adunare Constituantă), Constituția de la 1866 a preluat și incorporat organic majoritatea normelor juridice referitoare la organizarea vieții sociale și de stat deja consacrate, conferind o bază juridică modernă statului român, pe baza ei românii urmînd a se bucura de toate „libertățile publice de care se bucură popoarele cele mai liberale ale Europei”⁹. Prin modalitatea elaborării și adoptării ei, în virtutea principului suveranității naționale, fără a înseria în nici un articol relația de dependență față de Poartă, Constituția de la 1866 reprezintă și o formă politico-juridică de manifestare a independenței României în planul relațiilor internaționale. Desăvîrșindu-și unirea și devenind o națiune respectată în Europa, românii au realizat o adevărată deschidere cu caracter liberal, fiind *primul stat constituțional* al Europei de sud-est într-o perioadă cînd se afla încă sub suzeranitate otomană. Ea a consacrat și îndătinat

⁷ Ioan C. Filitti, *Pagini din istoria României moderne*, București, 1935.

⁸ Ioan C. Filitti, *Un proiect de Constituție inedit a lui Cuza-vodă de la 1863*, Cluj, Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1929; Constantin C. Angelescu, *Proiectul de Constituție a lui Cuza-Vodă de la 1863* (Extras din „Revista de drept public”), București, 1935.

⁹ Alexandru Pencovici, *Dezbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra Constituției și legii electorale din România*, București, Tipografia Statului, 1883.

principiile moderne de organizare a vieții statului, modalitățile concrete de exercitare și limitare reciprocă a puterilor legislativă, executivă și judecătorească, drepturile și libertățile cetățenești, înscriind pe frontispiciul său *suveranitatea poporului, guvernarea reprezentativă, separația puterilor, supremația Constituției* față de toate celelalte acte juridice obișnuite. Deși, deseori, această constituție a fost încălcată sau nesocotită, ea a deschis indubitabil calea progresului social-economic, politic și cultural al României. Pe baza Constituției din 1866 s-a putut desfășura în țara noastră o *intensă viață parlamentară*, iar nivelul dezbaterilor — prin participarea unor mari personalități ale vieții politice și culturale — era comparabil cu cel din țările avansate ale Europei. Ea a contribuit la formarea *spiritului civic* al unor categorii și grupuri sociale diverse, permițând răspîndirea și iradierea ideilor democratice în toate straturile societății, ca și confruntarea deschisă a opiniilor prin intermediul presei, socotită în epocă drept „podoabă a tuturor instituțiilor și a libertăților publice”¹⁰. Sub legiuirea fundamentală de la 1866, România și-a cucerit independența, și-a redobândit teritoriul pînă la mare, s-a dezvoltat economic pe calea capitalismului, și-a creat condițiile politice și ideologice care i-au dat posibilitatea să-și desăvîrșească unirea. Atît prin îndelungata sa funcționalitate — aproape 57 de ani — cit și prin conținutul său democratic, Constituția de la 1866 a reprezentat o formă în plus de atragere a românilor aflați sub dominația străină a imperiilor vecine, care au văzut în ea garanția juridică și politică a emancipării lor naționale.

2. Democrație, pluripartidism și parlamentarism sub incidența Constituției din 1923

Actul fundamental din 1923 reprezintă *cea mai democratică legiuire constituțională* pe care a cunoscut-o pînă acum România, prin care țara noastră s-a întărit, s-a consolidat în interior și s-a afirmat cucerind prestigiu în afară. Ea a corespuns pe deplin necesităților de progres ale statului român unitar, creînd cadrul administrativ, economic, politic și cultural pentru unificarea României Mari. Preluînd și dezvoltînd din Constituția de la 1866 o serie de principii democratice privitoare la regimul pluripartidist și parlamentar, actul fundamental din 1923 s-a încadrat în spiritul profund democratic al epocii postbelice. În elaborarea lui, constituțiile unor state europene promulgate după război au reprezentat un permanent punct de referință în dezbaterile de idei, în discernarea și alegerea celor mai adecvate principii sau soluții juridice. Efervescenta de idei cu caracter democratic generată de elaborarea noii constituții, urmată apoi de propagarea valorilor democratismului, ca și dezbaterile publice purtate între juriști, istorici, sociologi, filosofi sau politologi, prezentate în presa vremii, la Institutul Social-Român sau în parlament, au reprezentat mărturiile elocvente a conținutului democrației românești interbelice.

Îndeplinind timp de un deceniu și jumătate rolul de instrument politico-juridic, de liant integrator al vieții spirituale românești, Consti-

¹⁰ G.G. Meltani, *Studiu asupra Constituțiunii românilor sau explicarea pactului nostru fundamental din 1 iulie 1866*, fascicola III, București, Tipografia Centru, 1880, p. 138.

tuția din 1923 a avut menirea de a fi *Constituția României Mari, Constituția Unificării* teritoriale, politice, economice și culturale a tuturor românilor, contribuind astfel la desăvârșirea procesului de încheiere unitară a întregului organism statal interbelic. Ea a consacrat și dezvoltat pe un plan superior principiile suveranității și reprezentativității naționale, ca și cel al separației puterilor în stat, asigurând, în mare măsură, participarea cetățenilor la exercițiul drepturilor politice și la conducerea treburilor publice.

Statuind expres regula conform căreia *națiunea*, în întregul ei, este deținătoarea puterii politice și că reprezentanții acesteia sînt delegați să o reprezinte în cadrul adunărilor, în urma alegerii lor de către corpul electoral, Constituția din 1923 consacră la loc de frunte *principiul separației puterilor*, considerat a fi cel mai eficient mijloc de asigurare a controlului și legalității. Cele trei puteri recunoscute — legislativă, executivă și judecătorească — aveau *titulari separați* (reprezentanța națională, guvernul și organele judecătorești), fiind *independente* una față de alta, putîndu-se *limita reciproc* în atribuții. De pildă, independența legislativului față de executiv era asigurată și garantată prin imunitatea parlamentară a deputaților și senatorilor, independența executivului față de legislativ prin recunoașterea puterilor constituționale ale regelui ca fiind ereditare și declararea persoanei acestuia ca inviolabilă (cu precizarea că „ministrii lui sînt răspunzători”), iar independența puterii judecătorești era garantată prin inamovibilitatea judecătorilor. În privința limitării reciproce a atribuțiilor, puterea executivă putea participa la opera de legiferare prin recunoașterea regelui a dreptului de inițiativă, sancționare și promulgare a legilor și a dreptului de dizolvare și prorogare a reprezentanței naționale. La rîndul ei, puterea legislativă putea limita atribuțiile executivului în privința votării și adoptării bugetului, a controlului preventiv și de gestiune a veniturilor și cheltuielilor statului, ca și prin dreptul parlamentarilor de a adresa interpelări guvernului. În sfîrșit, puterea judecătorească limita atribuțiile legislativului datorită dreptului de control asupra constituționalității legilor și putînd cenzura actele elaborate de puterea executivă, aceasta din urmă putînd, la rîndul ei, limita, abuzurile puterii judecătorești, prin exercitarea dreptului de grațiere și amnistie. Cu toate acestea, după cum se va observa din evoluția vieții politice și parlamentare interbelice, „nu exista un echilibru perfect între puteri, întrucît regele este un organ care reprezintă principiul colaborării puterilor, dar și exercită un control asupra lor; el joacă în consecință rolul unei puteri moderatoare”¹¹.

Constituția din 1923 a dezvoltat fundamentul politico-juridic pentru funcționalitatea *regimului parlamentar*, pe baza ei realizîndu-se o legătură directă între parlamentarism și democrație. Invocat în întreaga perioadă interbelică ca un element constitutiv al democrației, parlamentarismul — dincolo de unele limite ce i-au marcat funcționalitatea — a reprezentat o instituție definitorie a democrației românești. Dezbaterile parlamentare desfășurate în acea perioadă — înscrise pe linia unei sensibile evoluții

¹¹ Paul Negulescu, *Curs de drept constituțional român* (curs litografiat), București, Facultatea de drept, 1927, p. 324.

în raport cu perioada anterioară se situau, prin argumentația și finețea oratorică, la nivelul țărilor europene dezvoltate, cum ar fi Anglia și Franța, permițând o intensă circulație a ideilor, cu efecte benefice asupra formării spiritului democratic al opiniei publice. Sint semnificative, de pildă, constatările lui Petre Pandrea care, asistând la dezbaterile din Reichstagul Republicii de la Weimar, arată că „Argumentele de fineță dialectică sau de elan oratoric, așa cum Franța le-a trăit colectiv prin Waldeck-Rousseau, Viviani, Briand; Anglia prin Gladstone, Disraeli, Lloyd George; România prin Take Ionescu, Marghiloman și Titulescu, sint necunoscute între granițele Reichului”¹². Iar ședințele Reichstagului semănau mai degrabă cu „ședințele unei Academii comerciale, ale unui consiliu de administrație agitat sau ale unei comisii administrative”¹³. Dacă în România, aplicarea Constituției din 1923 a generat o extensie remarcabilă a vieții politice parlamentare, dezbaterile și discuțiile purtate au rămas, de multe ori, cantonate la nivelul dezideratelor, fără o finalitate practică.

Evoluția vieții parlamentare relevă o anumită inegalitate între cele două componente ale reprezentanței naționale, camera deputaților bucurându-se de o investitură constituțională sporită în raport cu senatul în privința votării legii bugetare a statului. Aceasta a reprezentat o particularitate a dreptului public român, neintilnită într-o serie de țări apusene (ca de pildă, Anglia, Franța sau Belgia), care a apărut pentru prima oară înscrisă în Statutul domnitorului Cuza din 1864, când, fiind înființat Corpul ponderator (Senatul), acesta nu a primit și dreptul de a vota bugetul. Atât în sistemul Constituției de la 1866, cât și în cel de la 1923, dreptul de inițiativă legislativă al Senatului era mai restrins în comparație cu cel al Adunării deputaților, în special în privința impozitelor, împrumuturilor și creditelor. Dreptul de prioritate al Adunării deputaților asupra Senatului, mai accentuat în constituția română decît în alte constituții europene, s-a datorat unor condiții istorice specifice: pînă la 1864 noi am avut o singură adunare electivă, ceea ce a sporit prin tradiție rolul Adunării deputaților în activitatea de legiferare¹⁴.

Funcționalitatea regimului parlamentar interbelic s-a realizat pe baza existenței *pluralismului politic*, în practica luptelor politice creîndu-se o incidență între constituție și apărarea regimului parlamentar, a democrației și a activității partidelor politice, lupta pentru apărarea constituției — în fața tendințelor prodicatoriale sau extremiste apărute după anul 1930—1931 — echivalînd cu asigurarea funcționalității regimului parlamentar, a partidelor politice, a democrației. Pe baza acestui act fundamental, s-a putut desfășura o veritabilă viață parlamentară, cu participarea partidelor și formațiunilor politice atât în cadrul guvernului, cât și în opoziție. De altfel, existența și menținerea unei largi opoziții politice față de planurile prodicatoriale carliste a reprezentat principala pîrghie ce a asigurat validitatea și viabilitatea pluralismului politic și parlamentarismului românesc pînă aproape de sfîrșitul deceniului 4, într-o vreme în care în

¹² Petre Pandrea, *Germania hitleristă. Documente, idei, oameni*, București, Editura „Adevărul”, S.A., 1934, p. 29.

¹³ *Ibidem*, p. 30.

¹⁴ Paul Negulescu, *Curs de drept constituțional*, p. 181.

alte țări se trecuse deja la forme monopartidiste sau totalitare de conducere. Nu întâmplător, lichidarea pluripartidismului, a formațiunilor și partidelor politice — denumite cinic „hidra cu 29 de capete electorale” — și a parlamentarismului a coincis cu instaurarea statului autoritar monarhic prin Constituția carlistă din 1938, cu consecințele nefaste bine cunoscute.

Constituția din 1923 a consacrat dezvoltarea unei intense vieți parlamentare, dezbaterile și discuțiile contradictorii purtate în cadrul reprezentanței naționale, îndeosebi între partidul (sau partidele) de guvernământ și opoziție, au reprezentat nu doar un prilej de manifestare a atitudinii pro sau contra față de un anumit proiect de lege, ci mai ales o adevărată școală a democrației, a schimbului liber de idei sau opinii, un mijloc de control permanent a activității guvernului (prin întrebări, interpelări, moțiuni de neîncredere etc.). Dacă moțiunea de neîncredere a parlamentului față de guvern, caracterizată în teoria și practica regimului parlamentar ca „exces de parlamentarism”, a fost contracarat de dreptul executivului de a dizolva parlamentul, pe parcurs, forța juridică a actului constituțional din 1923 va fi grav afectată de uzanță, ceea ce a conferit democrației românești o notă de „originalitate”, parlamentele apărând ca o expresie a guvernului și nu invers, guvernul ca o expresie a parlamentului. Mai mult, accentuarea treptată a amestecului coroanei în viața politică și a partidelor a afectat sensibil funcționalitatea regimului parlamentar, demonstrând că monarhia nu a reușit să se ridice la înălțimea rolului impus de pactul din 1866, de a înlătura rivalitățile dintre multiplele dinastii locale și să creeze un arbitru în luptele dintre partidele politice¹⁵. De aceea, în viața politică partidele au căutat să accentueze mereu *primatul constituției* în raport cu monarhia, rezultat al unei realități istorice clare: constituția a dat țării monarhia și nu invers¹⁶.

Urmărind realizarea unei cit mai strinse legături economice a întregului spațiu românesc, Constituția din 1923 a contribuit la încheierea și dezvoltarea unitară a întregului organism productiv, la afirmarea unui sistem politic instituțional alcătuit dintr-un ansamblu de instituții și organizații de stat, obștești, sociale, culturale, oferind, totodată, baza juridică pentru înflorirea culturii naționale, cu deosebire a învățământului național. Acesta era conceput ca „punct de plecare solid al unei cooperări pașnice cu celelalte naționalități dinlăuntrul și din afara hotarelor, cu care laolaltă trebuie să pornim spre cuceririle culturii și civilizației”¹⁷. Dacă partidele și oamenii politici ai vremii n-au avut îndrăzneala să însoțească legea fundamentală de un program realist de modernizare a infrastructurilor societății în concordanță cu nivelul țărilor Europei apusene, în schimb au făcut „investiții” importante în spiritualitate, în cultură, artă, literatură, filosofie, sociologie, științe exacte etc. Pe baza Constituției din 1923, majoritatea grupurilor și categoriilor sociale și-au putut valorifica mai bine potențele intelectuale sau artistice, iar din rindurile țărănimii și muncitorimii au fost promovați un număr destul de important

¹⁵ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 21, ședința din 15 decembrie 1923, Monitorul Oficial, 1923, p. 43.

¹⁶ Gheorghe Brătianu, *Problemele politicii noastre de stat*, București, I. e., 1935, p. 43.

¹⁷ Constantin Kirilescu, *Criza învățământului secundar și reforma liceului* (Extras din „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”), anul VII, nr. 1, București, 1928, p. 23.

de tineri valoroși în toate sectoarele de activitate economică, științifică, cultural-artistică. Sub această Constituție, cel puțin pînă la înăsprirea cenzurii, se putea critica serios guvernul și, uneori, chiar „factorul constituțional”, cum obișnuia presa să denumească monarhia. Ea a înlesnit dezvoltarea unor forme ale „democrației în acțiune”, încetățenirea liberală și civilizată a politicului în păături sociale largi, creșterea spiritului civic al cetățenilor și al opiniei publice, oferind tuturor cetățenilor sentimentul că au dreptul să fie ocrotiți de legea fundamentală.

Deși Constituția din 1923 a fost concepută ca fiind nucleul în jurul căruia urma să se desăvîrșească unitatea națională și culturală a românilor, în momentul promulgării ei s-a creat o oarecare stare de dezamăgire reflectată în presă, în dezbaterile parlamentare, în literatura social-politică a vremii. Ea s-a datorat nu atât caracterului sau conținutului constituției, cît mai ales *modalității* în care a fost adoptată, apărind în ochii opiniei publice ca o constituție de partid (a Partidului Național-Liberal, care a inițiat-o și promulgat-o în 1923), răspunzînd doar într-o anumită măsură așteptărilor și cerințelor diferitelor categorii sociale sau formațiuni politice. De aceea, partidele politice vor manifesta o atitudine ambivalentă față de aplicarea actului fundamental din 1923, criticînd măsurile de îngustare a democrației atunci cînd se aflau în opoziție și procedînd prin aceleași mijloace cînd se aflau la putere. Din această cauză, Constituția din 1923 a dezvăluit în timpul aplicării ei o serie de limite și chiar contraste între principiile afirmate și realizarea lor practică, multe din prevederile sale fiind deseori ignorate sau încălcate. Însă faptul că ea a corespuns necesităților de progres ale României unitare este o dovadă certă, în conținutul ei prevalînd îndubitabil laturile *valorice, pozitive* și, pentru un stat tînăr ca al nostru, care-și consolida unitatea, chiar *progresiste*. Devenind un adevărat „pilon de apărare” a regimului parlamentar-constituțional în fața tendințelor dictatoriale de dreapta, Constituția din 1923 apare ca *una din legile supreme de mare valoare în epocă*, dar care este strivită de evenimentele interne și externe. Lipsită în final de apărarea eficientă a partidelor și formațiunilor politice, de îngustarea treptată a parlamentarismului și democrației, ea a putut fi astfel abandonată și înlocuită de Constituția din 1938 care, în cînda țelurilor propuse („salvarea patriei și a neamului”, „conservarea” statului) nu a reușit să asigure păstrarea integrității și suveranității României, deschizînd drumul guvernării fără constituție a României în perioada septembrie 1940 – august 1944.

Rolul și importanța așezămîntului juridic din 1923 nu poate fi înțeles numai în antiteză cu cel din 1938 sau cu simulacrele constituționale elaborate de partidul comunist în 1948, 1952 și 1965, ci și prin evidențierea semnificației politice a repunerii ei în vigoare prin Înalțul decret regal din 31 august 1944, care stipula expres în articolul 1 că: „Drepturile românilor sînt cele recunoscute de Constituția din 1866, cu modificările ce ulterior i-au fost aduse și de Constituțiunea din 29 martie 1923”¹⁸. Referirea la ambele constituții avea o semnificație politică și juridică profundă, reflectînd atât tradiția și continuitatea constituțională de peste o sută de ani a României, cît și preluarea și valorificarea plenară a formelor democrat-

¹⁸ Înalțul decret regal nr. 1626 din 31 august 1944, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 202 din 2 septembrie 1944.

constituționale care, din nefericire pentru soarta și istoria poporului nostru, vor fi curînd abandonate, România intrînd, începînd cu anul 1948, în epoca de tristă amintire a guvernării totalitare, antidemocratice și antiumaniste. Însă potențații totalitari care au condus destinele României aproape o jumătate de veac nu au reușit sau nu au dorit să cunoască și să înțeleagă spiritul și simțirea românilor care, prin cultura și tradițiile lor, ca și prin evoluția constantă spre forme democratice, au respins întotdeauna forța, abuzul, autoritarismul sau dictatura, considerîndu-le ca străine și contrare spiritului dreptului lor strămoșesc, întemeiat și animat de sentimentul dreptății și justiției sociale. Necunoașterea și nesocotirea sistematică a acestor drepturi sacre ale românilor au condus, în cele din urmă, la revolta spontană a tuturor oamenilor de bună credință din această țară, care au instaurat democrația, libertatea și adevărul în noua societate civilă. Noua Constituție ce va trebui să guverneze raporturile dintre individ și stat, dintre indivizi și organizații politice și dintre indivizi nu poate face abstracție de tradițiile constituționale, democratice, parlamentare și juridice statuate și experimentate prin așezămintele fundamentale din 1866 și 1923. Ea va trebui să dea veșmîntul juridic cel mai adecvat noilor realități social-politice și culturale, fiind, totodată, armătura solidă de zidire și consolidare a noului stat românesc întemeiat pe ideile de adevăr și dreptate și pe principiile democrației, pluralismului politic, parlamentarismului constituțional.

Dr. ANGELA BANCIU

februarie 1990